

KONCEPT ZDRAVIA PODĽA JOYCE E. TRAVELBEE*THE CONCEPT OF HEALTH BY JOYCE E. TRAVELBEE***Věra Stasková, Valérie Tóthová***PhDr. Věra Stasková**prof. PhDr. Valérie Tóthová, Ph.D.**Zdravotne sociálna fakulta Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviciach**Katedra ošetrovateľstva a pôrodnej asistencie*

Súhrn: V posledných rokoch sme svedkami rozvoja techniky, ktorá značne ovplyvňuje a zdokonaľuje lekársku vedu aj ošetrovateľskú prax. Vďaka tejto skutočnosti sú nielen lekári, ale aj sestry stále viac obklopané novými prístrojmi, niekedy tak zložitými, že sú nútení všetku svoju energiu smerovať k ich obsluhu a pritom ich nepoškodiť a neublížiť chorému. V tejto súvislosti je potrebné upozorniť, že jedným z cieľov profesionálneho ošetrovateľstva je pomôcť udržať jedinci čo možno najvyššiu úroveň zdravia. Samotné kladenie dôrazu na zdravie jedinca potom môže byť, vďaka orientácii zdravotníkov na prístrojovú techniku, zanedbávané. Cieľom nášho príspevku je poukázať na poňatie konceptu zdravia v ošetrovateľskom kontexte, predovšetkým na pohľady niektorých teoretičiek ošetrovateľstva, medzi ktoré patrila aj Joyce E. Travelbee. Táto sestra, edukátorka a novátorka v ošetrovateľstve v 60. rokoch minulého storočia predpokladala, že s nárastom vzdelania a pokrokom vedy v súvislosti s etiológiou choroby, sa prevencia stane prioritou v medicíne i v ošetrovateľstve. Vo svojej dobe pripustila, že v neďalekej budúcnosti sa bude klásť dôraz na udržanie zdravia a predchádzanie chorobám. Pre získanie relevantných zdrojov boli využité databázy EBSCO, Scopus a Web of Science. Pre vlastnú textovú analýzu boli použité len tie diela, ktoré sa zaoberali konceptom zdravia v poňatí Joyce E. Travelbee a ďalších teoretičiek ošetrovateľstva. Z analýzy literárnych zdrojov vyplynulo, že téma “koncept zdravia” poukazuje na mnoho nejasností a vyvoláva stále nové a nové otázky, čo bude vyžadovať rozsiahly ošetrovateľský výskum.

Kľúčové slová: zdravie, ošetrovateľstvo, Joyce Travelbee, koncept.

Summary: In recent years we have witnessed the development of techniques, which greatly affects and enhances medical science and nursing practice. Due to this fact, are

both clinicians and nurses increasingly being surrounded by new equipment, often so complicated, that they are sometimes forced to channel all their energy into operating this equipment whilst trying to avoid damaging it and harming the patient. In this aspect it is important to point out that one of the key aims of professional nursing is helping an individual maintain the highest possible level of health; the emphasis on a patient's health itself can be, due to healthcare professionals' orientation towards technical medical equipment, neglected. The aim of our contribution is to refer to the conceptualisation of health in a nursing context, in particular to the points of view held by certain nursing theoreticians among who was Joyce E. Travelbee, a New Orleans nurse, educator and nursing pioneer who forecasted in the 1960s that through increase in education and scientific progress, in connection with aetiology of illness, prevention will become a priority both in medicine and nursing. In her time she acknowledged that in the not too distant future emphasis will be placed on maintaining good health and illness prevention. In order to obtain relevant sources the following databases were used: EBSCO, Scopus a Web of Science. In the text analysis were used only works dealing with the concept of health as conceived Joyce E. Travelbee and other theoreticians of nursing. Analysis of sources revealed that the issue of „health concept“ points out many ambiguities and poses more and more new questions which, will require a considerable amount of nursing research.

Keywords: health, nursing, Joyce Travelbee, concept.

Úvod

Zdravie je, alebo by malo byť, centrom ošetrovateľského diania a súčasne je dynamickým pojmom meniacim sa v priebehu storočí. Chápaniu zdravia bola venovaná pozornosť už v antike (Křivohlavý, 2001). Až v 20. storočí a to v roku 1947 Svetová zdravotnícka organizácia (SZO) navrhla širokú definíciu zdravia: „Zdravie je stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody (well-being) a nie iba neprítomnosť choroby alebo vady“ (Jarošová, 2000, s. 12). V roku 1977 prijalo Svetové zdravotnícke zhromaždenie rezolúciu „*Zdravie pre všetkých do roku 2000*“, kde za hlavný sociálny cieľ všetky vlády a SZO stanovili: „Do roku 2000 všetci ľudia na svete dosiahnu takého stupňa zdravia, ktorý im umožní viesť sociálne a ekonomicky plodný život“ (Salvage, 1997, s. 16). Cieľ z roku 1977 v podstate stále trvá.

V 21. storočí sa možno stretnúť už s rôznorodým chápaním zdravia, a to napríklad z pohľadu fyzického stavu jedinca, komerčného poňatia farmakoterapie atď. Popri definícii SZO boli zverejnené mnohé teórie zdravia. David Seedhouse (in Křivohlavý,

2001, s. 33) rozdelil teórie zdravia na “1. teórie, ktoré považujú zdravie za ideálny stav človeka; 2. teórie, ktoré zdravie chápu ako normálne dobré fungovanie; 3. teórie, ktoré sa pozerajú na zdravie ako na tovar a 4. teórie, ktoré chápu zdravie ako určitý druh sily”.

Koncept zdravia v ošetrovatel'stve

Konceptom zdravia sa zaoberalo mnoho odborníkov z radov lekárskej, ale aj ošetrovateľskej verejnosti. Vzhľadom na to, že sa pohybujeme v ošetrovateľskom kontexte, je potrebné koncept zdravia priblížiť z tohto uhla pohľadu, respektíve z pohľadu metaparadigmatických konceptov ošetrovateľstva. Pokusy definovať metaparadigma ošetrovateľstva možno sledovať v druhej polovici 20. storočia, kedy sa mnohé teoretické práce v ošetrovateľstve zamerali na vyjadrenie vzťahov medzi štyrmi hlavnými konceptmi ošetrovateľstva, a to osoba, prostredie, zdravie a ošetrovateľstvo. Vzhľadom na to, že tieto štyri koncepty môžu byť využité pre akúkoľvek prácu v ošetrovateľstve, sú súhrnne označené ako metaparadigma ošetrovateľstva (Berman, Snyder, 2012). Už Florence Nightingale, v druhej polovici 19. storočia, v knihe *Notes on Nursing* (Poznámky o ošetrovateľstve) konštituovala hlavné pojmy: osoba, prostredie, zdravie a ošetrovateľstvo a popísala vzťah medzi nimi (Hawkins, 1987). Zdravie chápala ako stav, kedy je jedinec schopný využívať svoje sily a schopnosti a udržuje si ho prostredníctvom prevencie ochorenia, kontroly vonkajšieho prostredia a sociálnej zodpovednosti (Marriner-Tomey, Alligood, 2006).

Koncept zdravia prenikol do ošetrovateľstva intenzívnejšie v 60. rokoch minulého storočia, predovšetkým v Spojených štátoch amerických, kedy sa stal predmetom záujmu teoretičiek ošetrovateľstva. Tieto sa pokúšali formulovať svoje myšlienky a pohľady na ošetrovateľstvo, ktoré v dobe svojho vzniku odpovedali súčasným potrebám a hodnotám (Farkašová, 2006). V tejto dobe začína publikovať svoje myšlienky aj Joyce E. Travelbee - sestra, edukátorka a teoretička ošetrovateľstva (HALL OF FAME: Joyce Travelbee, 2012). Až v roku 1973 skupina sestier *Nursing Development Conference Group* (založená v roku 1968, na čele s Dorotheaou E. Oremovou) venujúcich sa ošetrovateľstvu, označila rôzne pohľady sestier na ošetrovateľstvo ako “konceptuálne modely” (Fawcett, 2005).

V súvislosti s koncepciou zdravia popíšeme jeho chápanie z pohľadu niektorých teoretičiek ošetrovateľstva.

Hildegard E. Peplau zdravie definovala ako význam, ktorý obsahuje pokrokový pohyb osobnosti a ďalších prebiehajúcich ľudských procesov v smere žitia komunity, kreatívneho, konštruktívneho, produktívneho a osobného žitia. Naopak, Ida J. Orlando zdravie nedefinovala, ale predpokladala, že k zdraviu prispieva primeranosť, pohoda a

zbavenie sa duševného či fyzického nepohodlia (Basavanthappa, 2007). Podľa Myry E. Levine je zdravie adaptívnou reakciou jednotlivca predurčené sociálnym prostredím, v ktorom sa jedinec nachádza a schopnosťou jedinca fungovať primeraným spôsobom (Machová, 2011). Imogene King definovala zdravie ako “dynamický stav v cykle života” (Žiaková, 2007, s. 133), kedy zdravie vyžaduje adaptáciu na stres s využitím jedincových zdrojov. Callista Roy za zdravie považovala stav a proces existencie človeka ako integrovaného celku v podmienkach neustále sa meniaceho prostredia. V jej chápaní je zdravie výsledkom úspešnej adaptácie na stimuly (fokálne, kontextuálne a reziduálne), vychádzajúce z prostredia. Ak nefunguje mechanizmus prispôbovania sa, jedinec ochore (Marriner-Tomey, Alligood, 2006; Žiaková, 2007; Warelw, 2013). Dorothea E. Orem, v ošetrovatelstve známa predovšetkým skrz predstavenie teórie deficitu sebaopatery, pri chápaní zdravia akceptovala definíciu SZO z roku 1947 (Pavlíková, 2006).

Aj napriek tomu, že sa vývoj konceptuálnych ošetrovateľských modelov a teórií na prelome tisícročia spomaľuje, je možné z mnohých publikácií sledovať snahy o interpretáciu konceptu zdravia. Dagmar Mastiliaková (2002) zdravie dala do súvislosti s dobrým zdravotným stavom, eventuálne s chorobou príjemcu starostlivosti. Podľa Jacqueline Fawcett (2005) sa zdravie týka ľudských procesov života a smrti.

Zdravie v chápaní Joyce E. Travelbee

Joyce E. Travelbee (1926-1973) získala ošetrovateľské vzdelanie na *Charity Hospital School of Nursing* v New Orleanse, bakalárske v roku 1956 na *Lousiana State University* a promovala ako magistra psychiatrického ošetrovatelstva na *Yale University* v roku 1959. Pracovala ako sestra v niekoľkých nemocničných zariadeniach, pôsobila na viacerých univerzitách: *Lousiana State University School of Nursing*, *New York University* a *University of Mississippi School of Nursing* (Marriner-Tomey, Alligood, 2002; Jakubíková, Košková, 2006; Jones, Fitzpatrick, Rogers, 2012; Parker, 2010) a ako konzultantka ošetrovatelstva na *Veterans Administration Hospital* v meste Gulfport, štáte Mississippi (Travelbee, 1963). Vyučovala prevažne preto, aby zdôraznila ľudské zaobchádzanie s pacientami s duševným ochorením. Zamerala sa predovšetkým na ošetrovateľské vzdelávanie a pokročilé psychiatrické ošetrovatelstvo (HALL OF FAME: Joyce Travelbee, 2012). Do povedomia ošetrovateľskej verejnosti však vstúpila vďaka knihe *Interpersonal Aspects of Nursing* (Medziľudské aspekty ošetrovatelstva), vydané prvýkrát roku 1966. Kniha bola adresovaná rolám sestry, chápaniu zdravia, príjemcovi ošetrovatelstva a ošetrovateľskému procesu (Hawkins, 1987). Tu poukázala na medziľudský vzťah medzi sestrou a príjemcom starostlivosti. Publikáciu písala za účelom pomôcť študentke aj profesionálnej sestre vytvoriť účinnejšie medziľudský

vzťah s hospitalizovanými dospelými. Publikácia bola určená nelekárskym pracovníkom, ktorí môžu byť ovplyvnení jedincom a jeho chorobami. V knihe predstavila poňatie vzťahu človeka k človeku, svoju definíciu ošetrovateľstva a jednotlivé koncepty, medzi ktoré zaradila aj zdravie. Koncepty predstavenej Jyocce E. Travelbeeovou by mohli byť aplikovateľné vo všetkých klinických oblastiach ošetrovateľstva. Pre svoju tvorbu, z radov teoretičiek ošetrovateľstva, sa inšpirovala dielom Idy J. Orlandovej a Hildegard E. Peplauovej (Travelbee, 1966).

Travelbeeová pojednávala o *zdraví* ako dôležitom konceptu z dôvodu zamerania profesionálneho ošetrovateľstva na pomoc jedincom predchádzať chorobe alebo utrpeniu ako aj pomôcť im udržať čo možno najvyššiu úroveň zdravia. Z jej textov je zrejmé, že pri formulácii chápania konceptu zdravia vychádzala jednak z *Webster's Third New International Dictionary* (Websterův tretí nový medzinárodný slovník, 1961) a z definície SZO z roku 1947, ktorá zdravie definovala ako "stav kompletnej fyzickej, mentálnej a sociálnej podpory a zároveň absencia choroby alebo postihnutia. Prežitie najvyššieho možného štandardu zdravia je jedným zo základných práv každej ľudskej existencie bez výnimky rasy, vyznania, politickej orientácie, ekonomickej a sociálnej úrovne" (Travelbee, 1966, s. 7). Podľa *Webster's Third New International Dictionary* (Websterův tretí nový medzinárodný slovník) z roku 1961, bolo zdravie definované ako "stav organizmu alebo jeho časti, kde životne dôležité funkcie sú normálne zachované. Je to stav súladu tela a duše" (Travelbee, 1966, s. 7-8). Koncept zdravia explicitne predstavila skrz subjektívne a objektívne kritériá.

Joyce E. Travelbee subjektívne zdravie pojala ako individuálne - fyzické, emocionálne a duševné rozpoloženie jednotlivca tak, ako ho vníma on sám. V subjektívnom prežívaní zdravia je pre sestru veľmi dôležité vedieť, ako sa pacient subjektívne hodnotí a ako pristupuje k svojmu zdravotnému stavu. Úlohou sestry a profesionálneho tímu je zamerať sa na verbalizované problémy chorého, tzn. uplatniť umenie počúvať aj napriek tomu, že objektívnymi metódami bola akákoľvek patológia vylúčená (Travelbee, 1996). Z pohľadu objektívnych kritérií, zdravie poňala ako absenciu choroby, postihnutia alebo defektu, na základe vyšetrenia, laboratórnych testov alebo posúdenie psychológom či psychiatrom v prípade mentálneho zdravia. Ak objektívne fyzicko-psychologicko-spirituálne parametre spadajú do normálnych rozmedzí, potom je jedinec objektívne hodnotený ako zdravý (Travelbee, 1996).

Koncept zdravia predstavený Travelbee v monografii *Interpersonal Aspects of Nursing* (Medziľudské aspekty ošetrovateľstva) prvýkrát vydané roku 1966 a druhýkrát roku 1971, interpretovali aj Janice A. Thibodeau (1983), Ann Marriner-Tomey, Martha Raile Alligood (2002), Marta Jakubíková, Jana Košková (2006) a B.T. Basavanthappa (2007) ako kritériá subjektívneho a objektívneho vnímania. Stav subjektívneho pocitu zdravia

u človeka je stav pohody podľa vnútorného hodnotenia psychického emocionálneho a duševného stavu. Objektívne zdravie je neprítomnosť rozpoznateľného ochorenia, handicapu, poruchy merateľnej pri fyzikálnom vyšetrení, laboratórnom teste, hodnotení odborníkom (lekárom, psychológom, kňazom, rabínom) (Thibodeau, 1983; Marriner-Tomey, Alligood, 2002; Jakubíková, Košková, 2006; Basavanthappa, 2007; McKenna et al., 2014). Jedinečnosť definície zdravia prezentovaná Joyce E. Travelbee spočívala v zahrnutí spirituálnej zložky, t.j. ľudia sú spirituálnymi bytosťami, aj keď to nie je výslovne popísané v povahe ľudských bytostí (Thibodeau, 1983).

V porovnaní s poňatím konceptu zdravia podľa Travelbee s poňatím ďalších teoretických ošetrovateľstva sa ukazuje, že ona rozvinula myšlienku Idy J. Orlando prostredníctvom tzv. “subjektívneho zdravia”. Pri pokuse pomyselne skombinovať poňatie objektívneho a subjektívneho zdravia, potom človek, ktorý sám seba subjektívne posudzuje ako zdravého a ktorý bol uznaný aj objektívne, že nemá žiadnu patológiu, by mal byť skutočne zdravý. Ak vychádzame z faktu, že Travelbee pre poňatie konceptu zdravia vychádzala z definície SZO a *Webster's Third New International Dictionary* (Websterovho tretieho nového medzinárodného slovníka, 1961), potom možno vyjadriť predpoklad, že v jej poňatí každý prijíma zdravie svojím jedinečným spôsobom, a tiež tak pristupuje k jeho udržiavaniu. Implicitne pojala zdravie z hľadiska celostného prístupu a poukázala na zdravie aj v oblasti preventívnej starostlivosti. Podľa nej je potrebné zdôrazňovať upevňovanie zdravia a predchádzať chorobám prostredníctvom edukačnej činnosti sestry.

Záver

Každý človek niekedy v živote zažije prechod zo stavu zdravia do choroby. Je celkom možné, že choroba je niekedy viac bežný životný zážitok ako stav plného zdravia, ak zdravie posudzujeme podľa definície SZO. Napriek tomu poňatie zdravia poskytuje celý rad nejasností. Diskusia na tému “koncept zdravia” vyvoláva stále nové a nové otázky, ktoré si položila aj Travelbee: Nie je skutočne zdravie predsa len viac než fakt, že sa človek cíti dobre a má negatívne laboratórne výsledky? Existujú určité úrovne zdravia, ktoré sa môžu podľa situácie líšiť? Je zdravie konštantnou veličinou, alebo u každého jedinca kolíše? Čo je presne myslené frázou “zlepšenie zdravia”? A ako sa tohto procesu môže zúčastniť sama sestra? Je možné komplikovaný koncept zdravia objasniť tak, aby bol zrozumiteľný a pochopiteľný každému? Joyce E. Travelbee (1996) pripustila, že pre získanie odpovedí na tieto otázky, t.j. najprv operacionalizovať koncept zdravia, je potrebné ďalší rozsiahly ošetrovateľský výskum.

Literatúra

- BASAVANTHAPPA, B. T. 2007. Nursing theories. New Delhi: Jaypee Brothers, 2007. ISBN 81-806-1963-X.
- BERMAN, A. a S. SNYDER. 2012. J. Kozier & Erb's Fundamentals of Nursing: Concepts, Process and Practice. 9th ed. USA: Pearson, 2012. ISBN 978-0-13-802461-1.
- DISMAN, M. 2000. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-80-246-0139-7.
- FARKAŠOVÁ, D. et al. 2006. Ošetrovatelství – teorie. Martin: Osveta, 2006. ISBN 80-8063-227-8.
- FAWCETT, J. 2005. Contemporary Nursing Knowledge. Analysis and Evaluation of Nursing Models and Theories. 2nd ed. Philadelphia: F.A. Davis Company, 2005. ISBN 0-8036-1194-3.
- GJEVJON, E. R., ROMØREN, T.I., KJØS, B.Ø., HELLESØ, R. 2013. Continuity of care in home health care practice: two management paradoxes. 2013; Journal of Nursing Management, 21(1): 182-190.
- HALL OF FAME: Joyce Travelbee. 2012. Pelican News. 2012, roč. 68, č. 2, s. 1-5. ISSN 0031-4161.
- HAWKINS, J. W. 1987. The Historical Evolution of Theories and Conceptual Models for Nursing [online]. [cit. 2011-10-16]. Dostupné z: <http://www.eric.ed.gov/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED284969>
- JAKUBÍKOVÁ, M. aj. KOŠKOVÁ. 2006. Humanistický konceptuálny model Joyce Travelbee. In: KUDLOVÁ, P. et al. Sociokulturní kontexty v ošetrovatelství a porodní asistenci, příspěvek k podpoře humánnější péče o člověka. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 42-47. ISBN 80-244-1424-4.
- JAROŠOVÁ, D. 2000. Teorie moderního ošetrovatelství. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-55-2.
- JONES, J. S, J. J. FITZPATRICK a V. L., ROGERS. 2012. Psychiatric-mental Health Nursing: An Interpersonal Approach. New York: Springer Publishing Company, 2012. ISBN 978-0-8261-0563-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 2001. Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2001. 280 s. ISBN 80-7178-551-2.
- MACHOVÁ, A. Vybrané konceptuální modely a teorie ošetrovatelství. In: Plevová, I. et al. Ošetrovatelství I. Praha: Grada, 2011. s.130 -186. ISBN 978-80-247-3557-3.
- MARRINER-TOMEY, A. a M. R. ALLIGOOD. 2002. Nursing theorists and their work. 5th ed. St. Louis, Mo: Mosby, 2002. ISBN 0-3230-1193-4.
- MARRINER-TOMEY, A. a M. R. ALLIGOOD. 2006. Nursing theorists and their work. 6th ed. St. Louis, Mo: Mosby/Elsevier, 2006. ISBN 0-3230-3010-6.

- MASTILIAKOVÁ, D. 2002. Úvod do ošetrovatelství I. díl. Systémový přístup. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0429-9.
- McKENNA, H., PAJNKIHAR, M., MURPHY, F. 2014. Fundamentals of Nursing Models, Theories and Practice. John Wiley & Sons.
- MORSE, J. M., BOTTORFF, J., ANDERSON, G., O'BRIEN, B., & SOLBERG, S. 2006. Beyond empathy: expanding expressions of caring. Journal of advanced nursing, 53(1), 75-87.
- O'BRIEN, A. J. 2001. The therapeutic relationship: historical development and contemporary significance. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 8(2), 129-137.
- PARKER, M. E., SMITH, M. C. 2010. Nursing theories and nursing practice. 3rd ed. Philadelphia: F. A. Davis Company, 2010. ISBN 978-8036-2168-8.
- PAVLÍKOVÁ, S. 2006. Modely ošetrovatelství v kostce. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1211-3.
- SALVAGE, J. 1997. Ošetrovatelství v akci: Podpora ošetrovatelství a porodní asistence v rámci programu "Zdraví pro všechny". Praha: Česká společnost sester, 1997. ISBN 92-890-1312-5.
- THIBODEAU, J. A. 1983. Nursing models: analysis and evaluation. Monterey (California): Wadsworth Health Sciences Division, 1983. ISBN 05-340-1149-7.
- TRAVELBEE, J. 1966. Interpersonal aspects of nursing. Philadelphia: F. A. Davis, 1966.
- TRAVELBEE, J. 1996. Interpersonal aspects of nursing. Oslo: Pensumtjeneste, 1996. 2nd ed. ISBN 82-13-00568-6.
- TRAVELBEE, J. 1963. What do we mean by rapport?. The American journal of nursing. 1963, roč. 63, s. 70-72. ISSN 0002-936X.
- WARELOW, P. J. 2013. Changing philosophies: A paradigmatic nursing shift from Nightingale.

Kontaktní adresa autorek:**Recenzované:** 26.3.2015

PhDr. Věra Stasková

Katedra ošetrovatelství a porodní asistence

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

U Výstaviště 26

370 01 České Budějovice

Česká republika

e-mail: staskova@zsf.jcu.cz

prof. PhDr. Valérie Tóthová, Ph.D.

Katedra ošetrovatelství a porodní asistence

Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

U Výstaviště 26

370 01 České Budějovice

Česká republika

e-mail: tothova@zsf.jcu.cz

Oznam redakcie:

V časopise Slovak Journal of Health Sciences, roč. 5, 2014, č. 2, s. 34-41 sme uverejnili článok autorov: Gabrielová, J., Velemínsky, M. s názvom „Bariéry a predpoklady integrácie zdravotnej a sociálnej starostlivosti“.

Autori dopĺňajú, že:

Tento článok vznikol v rámci projektu OP VK „Rozvoj postdoktorandských pozíc na JU“ (CZ.1.07/2.3.00/30.0049), spolufinancovaného Európskym sociálnym fondom a štátnym rozpočtom Českej republiky.